

Teknik- og Miljøforvaltningen
Center for Bydesign
Postboks 447
1505 København V

København d. 24.9.2008.

Vedr. forslag til lokalplan Carlsberg II

Københavns Bymuseum har modtaget materiale vedrørende ovennævnte forslag og har foretaget en gennemgang af sagen og har følgende kommentarer.

Hele Carlsbergområdet er i sig selv et enestående kulturmiljø, der fortæller historien om industrialisering i København fra starten i 1847 hvor I.C. Jacobsen flyttede sin ølproduktion til Valby og frem til i dag, hvor produktionen skal afvikles. De enkelte bygninger på Carlsbergområdet er i sig selv med til at fortælle del-historier af den samlede fortælling. Vurderingen af området er foretaget gennem besigtigelser samt oplysninger fra Carlsbergs egen hjemmeside, som har en god historisk bygningsbeskrivelse, samt i nogle tilfælde ved yderligere arkivsøgninger. Denne vurdering er således ikke en færdig dokumentation af hele Carlsbergområdet, men skal snarere ses som en oversigt over de bevaringsværdier, som vi har fundet umiddelbart aflæselige. En egentlig dokumentation vil kræve mere tid og flere ressourcer.

Således vil nærværende svar fokusere på de bygninger, som, ifølge lokalplanforslaget, skal nedrives, ombygges eller på anden måde berøres af lokalplanforslaget. Dette svar vil således ikke indeholde kommentarer til de fredede og bevaringsværdige bygninger, som ellers findes i området, men henviser til tidligere fremsendte kommentarer til startredøgørelsen i begyndelsen af 2008.

De følgende beskrivelser af kulturhistoriske bevaringsværdier skal ses som oplysende og som en opfordring til at fortsætte de gode intentioner med at erkende de bevaringsværdige bygninger, selvom disse, ifølge lokalplanforslaget, planlægges nedrevet.

Københavns Bymuseum finder det positivt at lokalplanforslaget i højere grad inddrager de mange kulturhistoriske fortællinger, som området rummer. Området er en enestående del af København og rummer en unik kulturhistorie. Derfor er det glædeligt at mange af områdets bygninger søges bevaret eller fredet. Københavns Bymuseum forstår, at idet området skal bruges til andre formål end produktion, vil det ændre karakter og visse ændringer må foretages. Desuden ser vi det, som nævnt, som en styrke, at man

i nærværende lokalplanforslag erkender og beskriver, at bygninger har høj bevaringsværdi, selvom forslaget giver mulighed for nedrivning.

Nedenstående kommentarer gælder altså konkrete bygninger, som på trods af væsentlige kulturhistorisk fortælle værdi, berøres ifølge lokalplanen. I parentes står bygningens nummer jf. tegning nr. 6 på side 62 i lokalplanforslagets del II.

Bevaringsværdig bebyggelse, som må nedrives, flyttes eller ombygges ifølge lokalplanforslaget:

Det må på det kraftigste frarådes at sammenbygge *kridttårnet (19)* med en ny karrebebyggelse, nedrive *portnerboligen (19)* samt flytte *Stjerneporten (20)*. Kridttårnet var et vartegn for Carlsberg. Tårnet lyste med elektrisk lys, hvilket var et sjældent syn i datidens København. Det viser bogstaveligt talt, at Carlsberg også dengang ville udstråle, at de var med på den nyeste teknologi. Den med tårnet sammenbyggede portnerbolig fortæller, at virksomheden var en lukket enhed, hvor portnerfunktionen var en nødvendig funktion døgnet rundt. Kridttårn, portnerbolig og Stjerneporten viser tilsammen den modtagelse, man fik ved indgangen til Gammel Carlsberg. Dette har samlet set en stærk fortælle værdi og er derfor af høj bevaringsværdi. Lokalplanen lægger op til at omringe kridttårnet og dermed fratage den sin kulturhistoriske fortælle værdi samt flytte Stjerneporten og derved endegyldigt ødelægge den vigtige kulturhistoriske fortælling, som disse bygninger til sammen rummer. Københavns Bymuseum opfordrer til, at disse tiltag genovervejes.

Hammershus (10) kan nedrives ifølge lokalplanforslaget. Hammershus er det første kedelhus og er med til, sammen med kedelhuset fra 1926, at fortælle om udviklingen i Carlsbergs produktionsformer og den kraft det krævede. Hammershus har derfor stor kulturhistorisk betydning, da det fortæller om den industrielle fremgang, som Carlsberg oplevede sidst i 1800-tallet. Det er desuden det sidste af de fem kedelhuse, som oprindeligt stod, indtil det større og nye overtog i 1926. Senere er bygningen blevet brugt til andre formål, bl.a. som merketenderbygning. Dog skal lokalplanforslaget roses for, at Hammershus anerkendes for sin kulturhistoriske betydning, selvom den kan nedrives.

Københavns Bymuseum er enig i, at *kedelhuset (15)* fra 1926 er bevaringsværdigt. Dog synes museet, at kedelhusets inventar også skal udpeges som bevaringsværdigt, idet kedelhuset og inventar tilsammen udgør en kulturhistorisk betydning. Selve kedelhuset, inklusiv nogle af gangene med energirør under hele området samt interiør fortæller sammen med *kraftværk/maskincentral (14)* om det øgede energibehov. Bygningerne og dets inventar besidder tilsammen en høj fortælle værdi og dermed høj bevaringsværdi.

Museet er positiv overfor, at *Kraftværket/maskincentralen (14)* udpeges som bevaringsværdig. Det er dog ikke kun bygningen, men også dens inventar,

der giver bygningen sin kulturhistoriske fortælleværdi og dette bør benyttes i den fremtidige anvendelse. Således burde også bygningens inventar udpeges som bevaringsværdigt.

Træværkstedet (18) kan, ifølge lokalplanforslaget, nedrives. Træværkstedet kan, i sammenhæng med lagerbygningen, bidrage til fortællingen om Carlsbergs produktion. Træværkstedet er også interessant, da det understreger fortællingen om Carlsberg, som en organisk enhed, der på mange områder var selvforsynende, idet de selv fremstillede mange dele til produktionen.

Lokalplanforslaget lægger op til at nedrive den sydlige del af *Administrationsbygning (24)*. Dette vil ødelægge en del af den kulturhistoriske fortælling, idet de løbende tilføjelser på Administrationsbygningen fortæller om bygningens kronologiske udvikling. Den ældste del af Administrationsbygningen er fra 1903. Tiden var inde til at bygge en stor flot bygning, som kunne huse administrationen. Tilbygningen fra 1927 inkluderer et mindre tårn, som understreger, at tiden var vigtig på Carlsberg. Tårnet er karakteristisk for området, hvor hjørnerne ofte markeres af tårne. Hele bygningen er interessant, idet den er sammenhængende, men består af tre dele fra henholdsvis 1903, 1927 og 1970. Bygningen skildrer, hvordan Carlsberg er blevet en større og større virksomhed, hvor administrationen blev mere omfattende, hvorfor bygningen måtte udvides flere gange. Den sydlige del af bygningen er således kulturhistorisk interessant, som resten af bygningen.

Bygsiloen (25) fra 1965 fungerede som malteri i den nederste halvdel og kontor i den øverste. *Malteriet (26)* har altid været en vigtig del af produktionen, men udformningen af denne funktion har ændret sig. På Gl. Carlsberg lå malteriet i kælderen, mens det nyeste malteri ligner et højhus. Siloen fungerede også som et reklamefremstød for Carlsberg og var med til at opbygge et moderne image. Hvis disse bygninger nedrives går en del af den kulturhistoriske fortælling, som området rummer, tabt. Det samme er gældende for *brygsiloen (31)*.

Ifølge lokalplanforslaget skal *Gærkælderen (13)* kraftig ombygges, men denne bygning fortæller historien om en vigtig del af ølproduktion og styrker således formidlingen af området, som ét samlet kulturmiljø. Ved ombygningen kunne det være spændende at bevare enkelte gange med luger ind til Gærkælderen samt rør, ventiler og andet, som belyser brugen af Gærkælderbygningen og på denne måde vil det stadig være muligt at formidle historien.

Ifølge lokalplanen må dele af *lagerkældrene under Ny Carlsberg* fjernes. Museet opfordrer til at færrest muligt fjernes, idet kælderen ligeledes bidrager til det samlede kulturmiljø.

Lokalplanforslaget har udpeget *Bryghusets (30)* som bevaringsværdig bebyggelse, som ikke må nedrives. Dette er museet enig i, men så gerne at bryg-

husets inventar inklusive brygkedlerne også udpeges som bevaringsværdige i lokalplanen.

Det er positivt at *lagerkælderen (11)* er udpeget som bevaringsværdig bebyggelse. Lagerkælderen er fra 1969 med runde guldskiver, som symboliserer de horisontale tanke. Bygningen indeholder store ensartede lagerrum, som er brugbare til andre formål. Gange og trapper er beklædt med hvide vægfliser og har gedigne metaldøre. Det kunne være interessant at bevare en enkelt etage intakt. Museet er indforstået med at bygningen kræver ombygning, men henstiller til, at dette gøres med respekt for bygningens særlige udformning.

Udpegelse af bevaringsværdig bebyggelse:

På tegning 6 i lokalplanforslagets del II findes der en oversigt over bevaringsværdig og fredet bebyggelse. Denne er dog ikke fyldestgørende, idet mange af de dele af Carlsberg, som dette svar berører, ikke er markeret på kortet, til trods for at disse også har væsentlig kulturhistorisk betydning. Københavns Bymuseum er forstående overfor, at ikke alle bygninger kan bevares, men opfordrer til, at de nævnes som bevaringsværdige i lokalplanen, selvom de kan nedrives. Ligeledes findes der på side 14 i lokalplanforslagets del I en liste over fredede og bevaringsværdige bygninger. Denne liste er ikke i overensstemmelse med andre dele af lokalplanforslaget. På side 14 i del I står følgende:

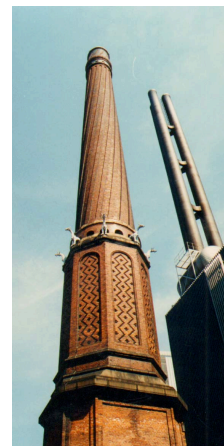
Ud over disse rummer Carlsberg flere bygninger og anlæg, som er værdifulde ud fra et kulturhistorisk synspunkt. Det drejer sig blandt andet om Station Hof, Tap H og 3-i-1 skorsten. Disse bygninger og anlæg udpeges ikke som bevaringsværdige, da de er vanskelige at genanvende eller integrere i den nye bymæssige sammenhæng.

Disse bygninger er bevaringsværdige, selvom de kan nedrives. Lokalplanforslaget udpeger for eksempel Hammershus som bevaringsværdig, men denne kan alligevel nedrives. Lokalplanforslaget burde være konsekvent og medtage samtlige bevaringsværdige bygninger, uanset om de kan nedrives eller ej. En bygning bliver hverken mere eller mindre bevaringsværdig, blot fordi den ikke kan genanvendes eller integreres i en ny sammenhæng. Dette burde således ikke være en begrundelse for, at de ikke nævnes på listen eller kortet over bevaringsværdige eller fredede bygninger. Desuden forslår museet, at tegning nr. 6 justeres. Både bygninger i og uden for lokalplanen er farvet grå. Dertil er den stiplede linje, der afgrænser lokalplanen den samme grå, der visse steder gør det vanskeligt at se, hvilke bygninger der er med i lokalplanen og hvilke der ikke er.

Bygninger, der ikke er nævnt som bevaringsværdige og som nedrives eller ombygges ifølge lokalplanforslaget:

Station Hof fortæller, sammen med *Ny Tap* (22), historien om, hvordan Carlsberg blev koblet til jernbanesporet og således historien om Carlsbergs nye distributionsformer i 1950'erne, hvor tappekolonnen blev forbundet direkte med godsbanen. *Ny Tap* er nævnt som bevaringsværdig bebyggelse og det burde *Station Hof* også være. Københavns Bymuseum så gerne at hele *Ny Tap* og stationen blev bevaret, men lokalplanforslaget kunne i stedet foreslå at jernbanesporene blev bevaret og en del af perronen, så man stadig havde fornemmelsen af en station.

Vandrensingsbygningen med 3-i-1 skorstenen hænger nøje sammen med *Kedelhuset* og sammen fortæller de om udviklingen på området. Den snoede skorsten er bevaret i lokalplanen, men 3-i-1 skorstenen fortæller også kulturhistorie. Skorstene kan give et interessant indtryk af udviklingen inden for industriel kulturhistorie, idet skorstene er et symbol på driftighed og produktion. Skorstenes forskellighed vidner om den udvikling Carlsberg har gennemgået. Derfor burde 3-i-1 skorstenen også nævnes som bevaringsværdig til trods for, at den kan nedrives ifølge lokalplanforslaget.

Mineralsvandsfabrikken (21) og *Tap E*

Museet er positiv overfor, at lokalplanene vil bevare lagerbygningen mod øst. Dog burde de resterende bygninger også udpeges som bevaringsværdige, selvom de kan nedrives. *Tap E* er fra 1922 og blev bygget som mineralvandsfabrik/eksporttapperi. Det er den eneste bygning, der vidner om Carlsbergs sodavandsproduktion. Den er samlet et typisk eksempel på en integreret industribygning fra tiden. Det er ensemblet af bygninger, der gør området interessant og burde betragtes som ét samlet hele frem for flere bygninger. I hvert tilfælde burde de alle udpeges som bevaringsværdige.

Tankparken i stål er heller ikke upeget som bevaringsværdige. Dette finder museet bemærkelsesværdigt, da de udgør den sidste epoke af ølbrygningen på Carlsberg og er i deres udformning kendetegnende for Carlsberg. Desuden mener museet, at de burde integreres i lokalplanforslaget, da forslaget netop har til formål at bevare og genbruge værdifulde bygninger, anlæg og strukturelementer (del II, side 3) samt en vision om at området fortsat skal være en del af Carlsbergs firmaidentitet (del I, side 6).

Museet glæder sig over fredningen af *laboratoriebygningen* (6) fra 1876. Dog bør dette også inkludere forpladsen. Carlsberg havde fokus på forskning og videnskab og forpladsen er med til at understrege den fornemme bygning.

I lokalplanforslaget er *Gammel Carlsberg Vej 2*, som ifølge lokalplan 340 er bevaringsværdig, ikke længere udpeget som bevaringsværdig. Museet finder ikke, at lokalplanforslagets begrundelse berettiger ophævelsen af bevaringsværdien. Villaen er stadig bevaringsværdig selvom den kan nedrives ifølge

lokalplanforslaget og burde fremgå på listen og kortet over bevaringsværdige og fredede bygninger.

G1. Carlsbergvej 2 blev opført til bolig i 1879. I 1882 blev tagetagen ombygget til et atelier og en maler Jensen nævnes i arkiverne. I 1922 gennemgår ejendommen en gennemgribende ombygning som arkitekt William Jerndorff står for. Senere har kunstmaleren August Jerndorff boet i huset.

Søndermarkshus fra ca. 1878/79 er opført for Fabrikant P. Sørensen med Alfred Jensen og August Johansen som arkitekter. Bygningen er opført som udlejningsejendom med 6 lejligheder og formidler overgangen fra det lave villaområde til 4-5 etagers karrebebyggelse. Bygningen er som udlejningsejendom typisk for sin tid og har høj bevaringsværdi.

Lokalplanforslaget rummer andre kulturmiljøer end Carlsberg, idet ovenstående villa og Søndermarkshus ligger udenfor Carlsbergområdet, men for sig udgør et kulturmiljø sammen med nærliggende bebyggelse.

Håndværkerbygningen fra 1882 blev opført som plejestiftelse for åndsvage børn og var en del af Åndsvageanstalten, som i 1860 blev opført på Rahbæks Allé 21. Tidligere var Bakkehuset, Rahbæks Allé 23, blevet benyttet som stiftelse for åndsvage børn. Huset blev i 1970 købt af Carlsberg, hvorefter den blev brugt til håndværkere – deraf kaldenavnet. Opførelsen af ”Håndværkerbygningen” som plejestiftelse viser, hvordan udviklingen indenfor åndsvageplejen udvikler sig mod mere fokus på bedre forhold for de åndsvage og bygningen er som sådan bevaringsværdig. Kulturmiljøer kan ikke aflæses i kommunegrænser og Håndværkerbygningen er en del af et bevaringsværdigt kulturmiljø, der går på tværs af nærværende lokalplanforslag, men bevaringsværdien gælder både dens indre og ydre fremtræden.

Villaen, der ligger på Vesterfælledvej 66 og Ny Carlsbergvej 68, er heller ikke udpeget som bevaringsværdig. Bygningen er et for- og hjørnehus og fra 1858. Beboelseejendommen er formentlig den ældste bygning på Vesterfælledvej og burde også være udpeget som bevaringsværdig.

Højhuse:

Københavns Bymuseum stiller sig undrende overfor placeringen af de mange højhuse i lokalplanforslaget. Museet vil gerne henvise til et tidligere svar på højhusstrategien, hvor museet ikke anbefaler højhuse på Carlsberg. Højhusene vil skæmme resten af Carlsberg og have en uheldig indvirkning på Carlsbergs mange karakteristiske tårne.

Så vidt vi forstår, så lægger lokalplanforslaget op til, at højhuse placeres og skal fungere som vartegn på Carlsberg. Da Carlsberg allerede rummer unikke og allerede kendte vartegn, foreslår museet, at man i stedet anerkender disses vartegns-funktion. Ifølge lokalplanforslaget skal højhus nr. 3 ligge lige ved siden af *den snoede skorsten (16)*. Den snoede skorsten vil blive skæmmet af højhuset og miste noget af sin kulturhistoriske betydning, som et vartegn for Carlsberg. Museet opfordrer til, at man i stedet bruger de allerede eksisterende vartegn, som fx den snoede skorsten.

Såfremt højhusene bevares i lokalplanen, opfordrer Københavns Bymuseum til, at man genovervejer nogle af disses antal og placering. På tegning 5A, side 60 i del II af lokalplanforslaget er der en oversigt over højhusenes placering. Museet opfordrer til, at man genovervejer placering af højhus 01, 03, 06 samt 08. Disse ligger alle tæt op ad fredet eller bevaringsværdig bebyggelse eller have og vil både skæmme og klemme disse inde. For eksempel Akademiets Have burde ikke omkranses af to højhuse, idet de ødelægger en del af den kulturhistoriske fortælling og dermed ikke respekterer havens bevaringsstatus. Haven udgør et hele med den fredede æresbolig og dette er ikke foreneligt med højhusenes placering.

Desuden mangler lokalplanforslaget at angive, hvor høje de enkelte højhuse tænkes at være. Man kunne også overveje, hvor ”høje” disse højhuse skal være. Carlsberg ligger på en bakke og det kan måske understreges på andre måder end ved at placere 9 højhuse.

SAVE:

I lokalplanforslaget henvises der til de tidligere SAVE-registreringer. Københavns Bymuseum vil gerne gøre opmærksom på, at disse ikke er ajourført. De tidligere SAVE-registreringer var en sammenlægning af arkitektoniske og kulturhistoriske bevaringsværdier, men dette er to forskellige parametre og burde vurderes særskilt. Dette er der taget højde for i de nye SAVE-registreringer (Visuelt Bygningsregister), som Københavns Bymuseum, i samarbejde med Center for Bydesign, har udført i udvalgte områder de seneste år. Læs mere på:

<http://www.planogarkitektur.kk.dk/Arkitektur/Bygningsregistrering.aspx>

Opfordring:

Museet opfordrer ydermere til at lokalplanforslaget inddrager andre kulturhistoriske spor udover bygningerne. Lygtepæle, belægning og jernbanesporerne fra Station Hof kunne også være interessant at inddrage i lokalplanen og dermed understrege områdets unikke kulturhistorie. Derfor vil Københavns Bymuseum også gerne rose lokalplanforslaget for at bruge siloerne og dermed understrege den industrielle kulturarv, som det foreslås på plads F.

Københavns Bymuseum vil gerne kritisere lokalplanforslagets udformning. Den er svær at overskue og de mange kort gør det vanskeligt at danne sig et overblik over hvilke bygninger, der konkret skal rives ned. Det bliver ikke nemmere af, at bygningerne har forskellige navne, afhængig af hvilken tegning man kigger på. På tegning 6, side 62, del II hedder bygning 32 Håndværkerbygningen, men på tegning 8B, side 66, del II hedder samme bygning Gl. Bakkehus. Dette er med til at gøre lokalplanforslaget uoverskueligt og museet opfordrer til at lokalplanforslaget bliver mere konsekvent i sin udformning.

Ydermere vil museet gøre opmærksom på, at Humleby ikke blev opført som arbejderboliger til Carlsberg, som lokalplanforslaget skriver (del I, side 4), men som arbejderboliger for ansatte ved B & W i 1884-95.

Arkæologisk afdeling:

Københavns Bymuseum arkæologiske afdeling har ingen yderligere kommentarer.

Med venlig hilsen

Stefanie Høy Davidsen
Stud. mag.
Københavns Bymuseum
stefda@kff.kk.dk
3328 4202

Inger Wiene
Museumsinspektør
Københavns Bymuseum
iwiene@kff.kk.dk
3328 4205